

АНЕСТЕЗИОЛОГИЯ ВА РЕАНИМИМАТОЛОГИЯ ФАНИДА АМАЛИЙ КЎНИКМАЛАРНИ ЎҚИТИШ ВА БАҲОЛАШ МЕТОДИКАСИ

Ш.Ш.Ахмадалиев – ассистент ўқитувчи

Фаргона жамоат саломатлиги тиббиёт институти

Таянч сўзлар: анестезиология-реаниматология, фаолиятга асосланган баҳолаш, юкори реалистик симуляциялар, ўзлаштириш самарадорлиги, касбий компетентлик.

Ключевые слова: анестезиология-реаниматология, деятельностное оценивание, высокореалистичные симуляции, эффективность обучения, профессиональная компетентность.

Key words: anesthesiology-reanimatology, activity-based assessment, highly realistic simulations, learning effectiveness, professional competence.

Анестезиология-реаниматология – ўта оғир, терминал ва постреанимацион ҳолатларда тананинг ҳаётий функцияларини вақтинча алмаштириш (протезлаш) билан одам ҳаётини сақлаб қолишга қаратилган фан. Анестезиология - реаниматология жарроҳлик ва терапия билан бир қаторда тиббиётнинг учта асосий йўналишидан бир саналади (1-расм).

Расм 1. Анестезиология-реаниматология учта асосий тиббиёт йўналишларидан биридир.

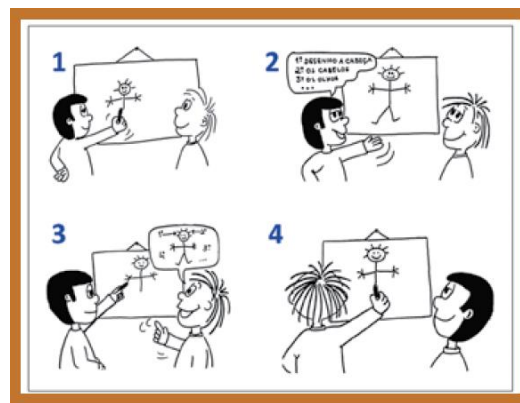
Анестезиология ва реаниматология фанида амалий кўникмаларни тўрт босқичли ўқитиш методикаси

1) биринчи босқич: ўқитувчи реал вақт режимида, шарҳларсиз амалий кўникмаларни амалга оширишни намойиш этади. Ушбу босқичда ўқитувчининг хатоларига йўл қўйиб бўлмайди;

2) иккинчи босқич: ўқитувчи амалий кўникмани батафсил тушунтириш ва шарҳлаш йўли билан босқичма-босқич тушунтириб ўтади. Талабалар ушбу босқични тугатгандан сўнг саволлар беришлари мумкин;

3) учинчи босқич: ўқитувчи талабалар буйруғи остида амалий кўникмани амалга оширишни кўрсатади. Бу талабалар маҳоратни бажариш учун масъулиятни ўз зиммаларига олишни бошлайдиган асосий босқичдир. Жараён талабалар учун хавфсиз шаклда содир бўлади, чунки амалиётни ўқитувчи бажаради. Ўқитувчи ҳеч қачон нотўғри айтилган буйруқларни бажарилишини кўрсатмайди; агар ўқувчининг бири нотўғри буйруқ берган бўлса, уни тўғри бажаради ёки кейинги ўқувчига ўтади. Шунингдек, ўқитувчи ушбу босқичда саволларга жавоб бериши мумкин;

4) тўртинчи босқич: амалий кўникма талабалар томонидан ўқитувчининг доимий назорати остида амалга оширилади. Иштирокчи амалий кўникмани бажараётганда иложи борича тўхтатилмаслиги керак, уни тугатишга йўл қўйиб бериш, кейин эса хатоларни муҳокама қилиш тўғрироқдир. Иштирокчи фақат кўпол хато қилган (масалан, кўкрак кафаси компрессияси учун нотўғри позиция танлаганида, нотўғри дори воситаси ишлатса) тақдирда тўхтатилиши мумкин.

Расм 2. Амалий кўникмага ўргатишнинг тўрт босқичли усуlining иллюстрацияси.

Юкори реалистик симуляциялар билимларни баҳолаш воситаси сифатида. Замонавий тиббий таълим тизимида баҳолаш ўқув дастурлари доирасида сифатли таъминлаш воситаси, шунингдек талабаларни рағбатлантириш ва ўқув жараёнини назорат қилиш воситаси сифатида қаралади. Талабаларни самарали баҳолашни таъминлаш учун аввало ўқитувчилар баҳолаш жараёнини амалга оширишда энг мос воситаларни қўллашдан хабардор бўлишлари керак.

Маълумки, таълим натижаларини баҳолашга асосланган таълим ўқув дастуридан ўтиш ва баҳолаш тўғрисидаги қарорлар талабалар эришиши керак бўлган таълим натижалари билан белгиланадиган таълим ёндашувидан фойдаланишни ўз ичига олади. Ушбу ёндашувда маҳсулот (таълим натижалари) жараёни (услубий ёндашувлар ва ўрганиш имкониятлари) белгиланади. Олдиндан белгиланган таълим натижаларини тушуниш уларга эришиш учун ишлатиладиган жараёнларни белгилайди.

Оддий қилиб айтганда, натижага асосланган таълим иккита асосий талабга эга: **ўқитиш усуллари ва баҳолаш усуллари**. Кутилаётган таълим натижалари дастлаб келишиб олинади ва кейин таълим жараёнининг барча иштирокчиларига (талабалар, ўқитувчилар, иш берувчилар, жамоатчилик ва бошқалар) етказилади; Таълим натижалари ўқув дастурлари мазмунини белгилайди.

Қўлланиладиган баҳолаш воситалари адекват, ишончли, амалий бўлиши ва ўқув жараёнига тегишли таъсир кўрсатиши керак. Сифатли баҳолаш учун **учта асосий тамойил** қўлланилади: уч томонлама баҳолаш, тез-тез ва доимий баҳолаш ва имтиҳончиларни ўқитиш. Уч томонлама баҳолаш бир хил жиҳатни турли нуқтаи назардан ёки турли баҳолаш стратегияларидан фойдаланган ҳолда баҳолашни англатади. Кушинг уч томонлама баҳолашни "турли манбалардан маълумотларни олиш ва солиштириш, олинган баҳолаш натижаларининг ҳақиқийлиги ва ишончлилигини тасдиқловчи восита" деб таърифлаган [1]. Иккинчи тамойил: баҳолаш доимий ва тез-тез бўлиши керак. Дастлабки баҳолашлар талабага кўникмаларни ўзлаштириш даражасини баҳолашга ёрдам беради ва ўз билимларини яхшилаш режасини белгилайди. Талабалар билим ва кўникмалари ҳар бир янги тажриба жараёнида ривожланиб ва ўзгариб боради. Учинчи

тамойил, имтихон олувчилар яъни ўқитувчиларни, талабалар томонидан бажариладиган клиник амалиётларни тўғри баҳолашни ўқитилиши кераклигига асосланади. Ўқитувчилар ўқувчиларнинг қобилиятини баҳолай олишлари учун уларга бунини ўргатиши керак. Баҳолаш шкаласидаги стандартлар ва баллар бўйича экспертлар ўртасидаги келишувга эришиш аниқ мисолдир. Далилларга асосланган баҳолаш амалиёти маълум воситаларни қўллаш орқали оқилона ва ишончли натижаларни беришини аниқлатади. Қўзланган меъёрларга эришиш замирида кафедра ходимлари ва ўқитувчиларини тайёрлаш зарурияти ётади.

Ҳозирги вақтда мавжуд бўлган Олий касбий таълимнинг Федерал давлат таълим стандартларида асосий таълим дастурларини ўзлаштириш натижалари умумий маданий ва касбий компетенциялар шаклида тақдим этилган [2]. АҚШдаги бир қатор университетлар ўз компетенцияларини ишлаб чиқдилар. Худди шундай, Канадада CanMEDS-2000 лойиҳаси доирасида ижтимоий эҳтиёжлар бўйича ишчи гуруҳи тиббиёт мутахассисларининг 7 та ролини аниқлади [3]:

- 1) тиббий эксперт;
- 2) коммуникатор;
- 3) жамоавий иш иштирокчиси;
- 4) раҳбар;
- 5) соғлиқни сақлаш химоячиси;
- 6) тадқиқотчи;
- 7) профессионал.

Ҳар бир тоифада ўзига хос хусусиятлар ёки вазифаларнинг бутун тури аниқланган. Қўшма Штатлардаги Олий тиббий таълим бўйича аккредитация кенгаши (ACGME) ҳам шифокорлар учун таълим натижаларини белгилаб берди. Халқаро Тиббиёт таълими институти (ИМЕ) таълим натижалари ёки тиббиёт мактабини тугатиш учун минимал талаблар бўйича ягона қарорни тақдим этди. ИМЕ таълим натижаларини баҳолашга урғу берадиган стандартларни жорий қилди [4]. **Фаолиятга асосланган баҳолаш** таълим дастурининг мақсадлари ва таълим натижаларини белгилайди ва уларга эришиш натижаларини баҳолайди. Ҳозирги вақтда Шимолий Америкадаги тиббиёт мактаблари ўзларининг ташкилий мақсадлари ва вазифаларидан келиб чиққан ҳолда таълим натижаларини ҳужжатлаштиришлари керак. Ушбу таълим натижаларини баҳолаш билан боғлиқ ИМЕ стандартлари 1-жадвалда келтирилган.

Жадвал 1. Тиббий таълимни мувофиқлаштирувчи қўмитанинг (ИМЕ, АҚШ ва Канада) таълим натижаларини баҳолаш билан боғлиқ стандартлари

№	Стандарт
1	Тиббиёт мактаблари таълим дастурининг самарадорлигини ўз талабалари ва битирувчиларининг ютуқлари, ташкилий ва

	дастурий мақсадларга қай даражада эришилганликлари билан баҳолашлари керак.
2	Тиббиёт мактаблари дастур сифатини баҳолаш учун талабаларнинг ютуқлари ҳақидаги маълумотлар, магистратура ёки ординатурага кириш унумдорлиги, битирув иши савияси ва ҳ.к. каби натижадорлик омилларини қўллашлари керак.
3	Бундай баҳолаш натижалари мактабларнинг қанчалик яхши ишлаётганлигини аниқлаш ва дастурни қанчалик такомиллаштириш зарурлигини баҳолаш учун ишлатилиши керак.
4	Мактаблар ўз талабалари ва битирувчиларининг фаолиятини миллий стандартларга мувофиқ баҳолашлари керак.

Халқаро тавсияларга мувофиқ, режалаштирилган таълим натижалари таълим жараёни муваффақиятли якунлангандан сўнг ўқувчи нимани билиши, тушуниши ва кўрсатиши (қилиши) керак бўлган нарсаларни тавсифлайди.

Буюк Британиядаги Умумий тиббиёт кенгаши (GMC) ўқув натижаларига ва ушбу натижаларни баҳолашга эътибор қаратган ҳолда тиббий таълим бўйича ўз тавсияларини эълон қилди: "Мавжуд таълим назарияси ва замонавий тадқиқотлар натижаларига мувофиқ, биз таълим натижалари бўйича ушбу моделга асосланган моделни қабул қилдик. У қандай натижаларга эришиш кераклигини белгилайди ва машғулот якунида олинган билим, кўникма ва хатти-ҳаракатлар нуктаи назаридан баҳоланади" [5].

Симуляцион баҳолаш кўпинча ОСКЭнинг (Объектив тўзилган клиник имтихон - The Objective Structured Clinical Examination, OSCE) ажралмас қисми бўлиб, у "қандай қилиб кўрсатади" даражасида адекват баҳолаш воситаси сифатида тан олинган. Ҳозирги вақтда 7-14% симуляция марказлари талабаларни юқори реалликка эга симуляцион қурилмалар ёрдамида баҳолаб келмоқда [6]. Республикаимизда Тошкент тиббиёт академияси, Тошкент педиатрия тиббиёт институти, Андижон давлат тиббиёт институти ва Фарғона жамоат саломатлиги тиббиёт институтларида ўқув-симуляцион марказлар бўлиб, улар сўнгги русумдаги юқори реалликка эга симуляторлар мавжуд. Бундай симуляторлар қайтар алоқа функциясига эга эканлиги билан талабалар билим ва кўникмаларини баҳолай олади. Юқори реалликка эга симуляторлардан жорий баҳолашда талабаларнинг ҳаракатларидаги камчиликларни аниқлаш учун, оралиқ баҳолашда, якуний имтихонлар ва мустақил амалиётга кириш учун аккредитацияларда кенг фойдаланиш мумкин.

Адабиётлар

1. Cushing A. Developments in Attitude and Professional Behaviour Assessment. Oral presentation given at the 9th International Ottawa Conference on Medical Education. Cape Town, South Africa, 28th February — 3rd March 2000. URL: <http://www.educ.unimaas.nl/ottawa/>.
2. Приказ Минобрнауки России от № 1044 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования по специальности 31.08.02 Анестезиология — реаниматология (уровень подготовки кадров высшей квалификации)». Зарегистрировано в Минюсте России № 34440.
3. Frank J. R., Jabbour M, Tugwell P (Chair), et al. CanMEDS 2000. Medical Teacher 2000; 22 (6): 549-54.
4. Stem David & Wojtcz3k Andrzej & Schwarz M. (2003). Global Minimum Essential Requirements in Medical Education. Medical teacher. 25. 589-95. 10.1080/0142159032000151295.
5. Promoting excellence: standards for medical education and training. General Medical Council (2010) Standards for curricula and assessment systems available at: www.gmc-uk.org/education/postgraduate/stand3rds_fbr_curricula_and_3ssessment_systems.asp (accessed 22 June 2015).
6. Morgan P. J., Cleave-Hogg D. A worldwide survey of the use of simulation in anesthesia. Can J Anaesth 2002;49: 659-62.

РЕЗЮМЕ. Мақолада тиббиёт олийгоҳларининг ҳозирги кунда анестезиология ва реаниматология фанига киритилган қатор амалий кўникмаларни самарали ўқитиш учун керакли усуллар ва инновацион ёндашувлар ҳақида энг сўнгги маълумотлар келтирилган. Жумладан, имитацион ва симуляцион ўқитиш усуллари ҳақида тўхталиб ўтилган. Мануал кўникмаларни баҳолаш усуллари ёритилган.

РЕЗЮМЕ. В статье представлены новейшие сведения о необходимых методах и инновационных подходах для эффективного обучения ряду практических навыков, входящих в науку анестезиологии и реаниматологии, в медицинских вузах на сегодняшний день. В частности, обсуждались имитационные и симуляционные методы обучения. Освещены методы оценки практических навыков.

SUMMARY. The article presents the latest information about the necessary methods and innovative approaches for effective teaching of a number of practical skills included in the science of anesthesiology and resuscitation in medical schools today. In particular, imitation and simulation teaching methods were discussed. Methods of assessment of manual skills are covered.